
VII Olimpiada Literatury i Języka Polskiego.

Biuletyn Polonistyczny 20/4 (66), 80-89

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wum Czesława Straszewicza, wiersze Juliusza Krzyżewskiego. Posiadany fragment archiwum Zofii Nałkowskiej powiększył się o 27 legitymacji i zaświadczeń.

Do najcenniejszych nabytków biblioteki muzealnej należą: "Virgilio Maronis Opera" – egzemplarz wręczony F. Skarbkowi w 1808 r. przez Najwyższą Izbę Edukacji Publicznej, z podpisami Staszica, Kopczyńskiego, Lindego i innych; dzieła J. Słowackiego i S. Wyspiańskiego z dedykacjami autorów; 3 druki konspiracyjne: K. K. Baczyńskiego, Cz. Miłosza i T. Borowskiego; 110 wol. książek z biblioteki Józefa Jedlicza-Kapuścieńskiego z licznymi dedykacjami; prawie komplet czasopism "Kwadryga" i "Nowa Kwadryga".

Dział Sztuki i Dokumentacji powiększył swe zbiory o akwarelę Aleksandra Orłowskiego "Tatar na koniu" (ok. 1800 r.), ilustracje Z. Pronaszki do "Powsinóg beskidzkich" Zegadłowicza, obraz olejny Stefana Popowskiego "Anelli" (ok. 1907 r.), 20 karykatur pisarzy polskich rysowanych przez Edwarda Głowackiego w latach 40-ych i 50-ych, rzeźbę F. Strynkiewicza "Oczyszczenie" (ilustracja do wiersza T. Różewicza). Powiększyły się też sukcesywnie gromadzone kolekcje prac plastycznych S. I. Witkiewicza i B. Schulza. W grupie pamiątek po pisarzach wyróżnia się zielnik Elizy Orzeszkowej.

Mgr Tadeusz Januszewski

Kustosz Muzeum Literatury

VII OLIMPIADA LITERATURY I JĘZYKA POLSKIEGO*

W połowie lipca 1977 r. wszystkie uczelnie w kraju ogłosiły listy kandydatów przyjętych na studia. Wśród nich znaleźli się laureaci 11 olimpiad przedmiotowych oraz "prymusi" wytypowani przez szkoły.

O ile co do przywilejów "prymusów" zdania są podzielone, to nikt

* Zob. BP, z. 50, s. 81-87; 61, s. 87-94.

nie kwestionował nigdy słuszności zasady przyjmowania na studia bez egzaminu laureatów olimpiad. Nie zmieniły się też przywileje laureatów oraz tych uczestników eliminacji okręgowych, którzy zostali zakwalifikowani do eliminacji centralnych przez Komitet Główny Olimpiady Literatury i Języka Polskiego¹.

W tym roku do eliminacji centralnych Komitet Główny dopuścił 90 kandydatów, spośród których dyplomy laureatów otrzymało 17 uczestników finału Olimpiady (w tym: z lokatą I - 2, II - 6, III - 5, IV - 4).

Spośród 90 uczestników eliminacji centralnych polonistykę wybrało 51 osób; ponadto: filologie obce - 11, kulturoznawstwo - 5, psychologię - 5, teatrologię - 4, bibliotekoznawstwo - 3, nauki polityczne - 3. Pozostali uczestnicy wybrali: historię sztuki, wyższą szkołę teatralną, socjologię, filozofię, muzykologię, resocjalizację, medycynę i fizykę teoretyczną (!)².

Potwierdza to opinię, że część młodzieży ambitnej chce się poprzez udział w Olimpiadzie po prostu "sprawdzić". Nie zdarzyło się bowiem w ciągu siedmiu lat działalności Olimpiady, aby ktokolwiek z zakwalifikowanych do eliminacji centralnych zrezygnował z uczestnictwa w tym trudnym egzaminie - pomimo zagwarantowanego już przecież wstępu na

¹ Uczniom dopuszczonym do eliminacji centralnych przysługuje:
- zwolnienie z egzaminu z języka polskiego na maturze
- zwolnienie z egzaminu wstępnego (ze wszystkich przedmiotów) na studia polonistyczne w uniwersytetach i Wyższych Szkołach Pedagogicznych

- zwolnienie z egzaminu z języka polskiego na innych kierunkach studiów wyższych, gdzie taki egzamin obowiązuje. Zwolnienie z egzaminu - częściowe lub całkowite - jest równoznaczne z wystawieniem oceny bardzo dobrej. Laureatom Olimpiady przysługuje ponadto zwolnienie z egzaminu wstępnego na studia kulturoznawstwa, bibliotekoznawstwa i filologii obcych.

Przy zgłoszeniu na studia filologii obcej kandydat musi się wykazać oceną bardzo dobrą z wymaganego języka obcego na świadectwie maturalnym.

² Dla porównania: w I Olimpiadzie spośród 67 uczniów zakwalifikowanych do eliminacji centralnych polonistykę wybrało 41 osób; w III - na 101 uczestników eliminacji III stopnia - 65 kandydatów.

Wśród uczestników eliminacji centralnych poprzednich Olimpiad byli (oprócz wyżej wymienionych kierunków studiów) kandydaci na archeologię, oceanografię, architekturę, prawo, Wojskową Akademię Techniczną, Akademię Sztuk Pięknych.

studia. Również ci kandydaci, którzy wybierają się na inne kierunki studiów, gdzie przywileje dla olimpijczyków nie mają żadnego praktycznego znaczenia, uczestniczą w eliminacjach centralnych – z dużym powodzeniem. Traktują oni swój udział w Olimpiadzie jako przygodę intelektualną, spotkanie z rówieśnikami o pokrewnych zainteresowaniach i pasjach.

Sami laureaci podkreślają często w różnych wypowiedziach, jak wielką rolę odegrała w pewnym okresie ich życia Olimpiada: dzięki niej nie tylko zostali studentami, ale przede wszystkim trud włożony w przygotowanie do eliminacji olimpijskich obficie zaowocował w czasie studiów.

Warto bowiem podkreślić, że olimpijczycy nie tylko osiągają na studiach dobre i bardzo dobre wyniki, ale biorą bardzo czynny udział w życiu naukowym uczelni: wygłaszają referaty na sympozjach, są najbardziej aktywnymi członkami kół naukowych, ich publikacje spotykamy w pismach literackich i bardzo często – jak wynika z ich listów – podejmują studia dodatkowe na pokrewnych wydziałach.

Jeden z olimpijczyków pisze o "ogniowej próbie", jaką była dla niego Olimpiada. Wystarczy bliżej przyjrzeć się liczbom i wymaganiom, aby stwierdzić, że istotnie jest to trudna próba, a konkurencja bardzo silna, o wiele większa niż na egzaminach wstępnych na wyższe uczelnie: w pierwszych dniach stycznia 1977 r. do eliminacji szkolnych I stopnia VII Olimpiady zgłosiło się 3061 uczniów z 526 szkół (w tym 495 – spośród 892 istniejących w kraju – liceów i 31 techników)³.

Do eliminacji centralnych – III stopnia – które odbyły się w kwietniu r.b., po weryfikacji prac i analizie protokołów eliminacji ustnych, dopuszczono 90 uczniów (w tym po raz pierwszy 1 ucznia z klasy II, 20 – z klasy III i 69 – z klasy IV; pochodzenie społeczne kandydatów: robotnicze – 21, inteligencja pracująca – 69).

Wśród laureatów, tak jak w latach ubiegłych, znalazła się młodzież nie tylko z dużych miast, ale i z małych miejscowości. Świadczy to o wielkich ambicjach młodych, zdolnych ludzi, którzy mają przecież

³ Nie wszystkie, niestety, szkoły średnie zgłaszają swoich uczniów do udziału w Olimpiadzie, chociaż wszystkie otrzymują nasze wytyczne. Przyczyny tego stanu rzeczy są różne – nie tu miejsce na ich omawianie.

większe kłopoty ze zdobywaniem wymaganych lektur, często bardzo trudno dostępnych. Znane są fakty, że młodzież ta dojeżdża do miast uniwersyteckich, aby korzystać z zajęć prowadzonych przez pracowników naukowych wyższych uczelni, z bibliotek i teatrów.

Niektóre okręgowe komitety Olimpiady wypracowały interesujące formy pracy z olimpijczykami, korzystając z wszechstronnej pomocy pracowników uniwersyteckich i członków Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Tym ciekawym poczynaniom patronują również kuratoria oświaty i wychowania. Np. we Wrocławiu działa Klub Olimpijczyka (przemianowany ostatnio na Młodzieżowe Towarzystwo Naukowe). Zajęcia prowadzą tam pracownicy naukowcy Uniwersytetu Wrocławskiego, a patronat sprawuje Kuratorium Oświaty i Wychowania. Okręgowy Komitet Olimpiady w Warszawie organizował obozy naukowe oraz konsultacje z zainteresowanymi nauczycielami. W Toruniu odbywały się spotkania olimpijczyków z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, na których omawiano sprawy dotyczące studiów na Wydziale Filologii Polskiej. W Poznaniu w roku ubiegłym rozpoczęła pracę Sekcja Olimpijska przy Młodzieżowym Towarzystwie Przyjaciół Nauk: zajęcia kilkugodzinne odbywały się raz w tygodniu i miały charakter seminarium. Prowadzili je pracownicy naukowcy Instytutu Filologii Polskiej UAM. Okręgowy Komitet Olimpiady w Łodzi na bieżąco informował zainteresowanych uczniów o wykładach i odczytach naukowych organizowanych przez miejscowe instytucje naukowe i kulturalno-oświatowe; zorganizowano też międzybiblioteczne wypożyczanie książek. W Rzeszowie wykłady i ćwiczenia dla olimpijczyków prowadzili pracownicy Wyższej Szkoły Pedagogicznej i nauczyciele licealni. W Katowicach przygotowano również cykl wykładów przy ścisłej współpracy i pomocy tamtejszego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza oraz pracowników naukowych Uniwersytetu Śląskiego.

Przykładów można by oczywiście podać więcej, ale już te przedstawione formy pomocy najdobitniej świadczą o tym, że obok stawiania młodzieży dużych wymagań ukierunkowuje się także pracę nauczycieli.

Również Naczelna Redakcja Programów dla Dzieci i Młodzieży Polskiego Radia – w porozumieniu z Komitetem Głównym Olimpiady – przy-

gotowała cykl audycji na rok szkolny 1977/78 dla uczniów biorących udział w Olimpiadzie.

Te formy pomocy dla olimpijczyków i ich nauczycieli spełniają w ruchu olimpijskim bardzo ważną rolę; w przygotowaniu olimpijczyka do uczestnictwa w eliminacjach najważniejszy jest jednak – i powinien być – udział nauczyciela-polonisty. Niektórzy poloniści opiekują się uzdolnionymi uczniami już od pierwszej klasy licealnej. Wśród nich znajdują się często zwycięzcy konkursu polonistycznego dla klas ósmych szkół podstawowych. Trzeba również pamiętać o roli wielu bibliotekarzy szkolnych, którzy dbają o wzbogacanie księgozbiorów tytułami, których nigdy przedtem w bibliotekach szkolnych nie było. Podstawową pomocą i inspiracją w tym zakresie zarówno dla bibliotekarzy, jak dla nauczycieli-polonistów jest bogata bibliografia zamieszczana w wytycznych ogłaszanych przez Komitet Główny Olimpiady Literatury i Języka Polskiego, który działa przy Instytucie Badań Literackich PAN. (W skład Komitetu wchodzi: przedstawiciel Ministerstwa Oświaty i Wychowania, pracownicy naukowcy IBL, nauczyciele akademicy kilku uniwersytetów i wybitni nauczyciele licealni. Komitet jest powoływany przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania.)

Komitet Główny ustala corocznie podstawowe założenia i zasady kolejnych eliminacji, listy lektur do wyboru oraz wykazy zagadnień do samodzielnego studiowania przez kandydatów.

Formy sprawdzania umiejętności kandydatów są różnorodne. Według ustaleń zamieszczonych w wytycznych, wymagania w eliminacjach I stopnia są zgodne – w głównych zarysach – ze stawianymi maturzystom, a wymagania wobec uczestników eliminacji II i III stopnia – podobne do stawianych kandydatom na studia filologiczne. Jest jednak rzeczą oczywistą, że na wszystkich stopniach eliminacji szczególnie cenione są uzdolnienia i zainteresowania nieprzeciętne, wykraczające poza program szkolny⁴.

⁴ Uczestnik Olimpiady powinien:

- znać w pełnym zakresie materiał historycznoliteracki oraz zagadnienia językowe (łącznie z gramatyką opisową) objęte programem liceum ogólnokształcącego

O dopuszczeniu do eliminacji centralnych decyduje Komitet Główny Olimpiady na podstawie analizy porównawczej prac pisemnych i wyników eliminacji ustnych ze wszystkich okręgów, dokonanej przez powołaną przez Komitet spośród jego członków Komisję Weryfikacyjną. Warunkiem przedstawienia Komitetowi Głównemu kandydatów do eliminacji centralnych przez okręgowe komitety Olimpiady jest uzyskanie przez nich w eliminacjach II stopnia średniej oceny dobrej ze wszystkich konkurencji, w czym przynajmniej ocen dobrych za prace pisemne oraz za odpowiedzi w trzech podstawowych konkurencjach. Eliminacje centralne obejmują:

a) pracę pisemną z historii literatury i literatury współczesnej na jeden z dwóch podanych do wyboru tematów lub pisemną interpretację porównawczą wskazanych utworów literackich (dwa zestawy do wyboru);

b) ustne odpowiedzi na pytania z wybranych przez uczestnika do samodzielnie opracowania dwóch zagadnień szczegółowych (jedno – z nauki o literaturze, drugie – z nauki o języku) – z listy ustalonej na dany rok przez Komitet Główny (z uwzględnieniem całego programu nauczania języka polskiego liceów ogólnokształcących).

Egzamin ustny ma charakter rozmowy z uczestnikiem eliminacji. Zdarza się, że kandydaci polemizują z jurorami, a ich prawo do polemiki jest w pełni respektowane, pod warunkiem oczywiście, że potrafią swoje stanowisko obronić i uzasadnić.

W r. 1977 uczestnicy pisemnych eliminacji okręgowych oprócz obowiązkowego ćwiczenia językowego mieli do wyboru trzy tematy prac:

1. Dwa rodzaje prozy młodopolskiej: Reymont i Żeromski

2. Miłość w literaturze polskiej jako przeżycie osobiste lub uwikłane w sprawy ogółu

- swoimi zainteresowaniami i odczytaniem wybiegać poza ten program możliwie najszerzej

- być przygotowany do wszechstronnej interpretacji zestawu literatury obowiązkowej wybranego przez szkolną komisję Olimpiady z zestawów zaproponowanych przez Komitet Główny

- być przygotowany do wszechstronnej i wnikliwej interpretacji pięciu wybranych przez siebie lektur z listy ustalonej na dany rok przez Komitet Główny

- wybrać dwa z ogłoszonych przez Komitet Główny na dany rok zagadnień szczegółowych (w tym obowiązkowo jedno z nauki o literaturze i jedno z nauki o języku) i samodzielnie je studiować.

3. Powieść historyczna i powieść fantastyczno-naukowa – dwie drogi ucieczki od współczesności czy dwa sposoby wypowiedzenia się o niej?

Uczestnicy pisemnych eliminacji centralnych mieli do wyboru dwa tematy:

1. Dwie wizje życia w literaturze polskiej: człowiek w świecie przyrody i człowiek w świecie cywilizacji

2. Kicz i arcydzieło – wyjaśnij na wybranych przykładach mechanizm żywotności i funkcjonowania w kulturze literackiej utworów o różnej wartości artystycznej –

lub pisemną interpretację porównawczą (dwa zestawy do wyboru):

I. Julian Przyboś, "Jesień 42"

Tadeusz Różewicz, "W teatrze cieni"

II. Adam Naruszewicz, "Balon"

Zbigniew Herbert, "Naprzód pies".

Spośród 90 uczniów dopuszczonych do pisemnych eliminacji centralnych 26 wybrało interpretację porównawczą utworów poetyckich.

Zarówno oceny jurorów, jak recenzje interpretacji świadczą, że większość olimpijczyków doskonale sobie radzi z tą formą wypowiedzi. Lektura prac pozwala stwierdzić, że są to interpretacje wnikliwe, a sądy sformułowane w sposób dojrzały i uporządkowany, przełamujące schematy interpretacyjne, jakie jeszcze czasami spotykamy na lekcjach języka polskiego w szkołach.

Wiele prac pisemnych świadczy o ciekawych lekturach, dużym czytaniu olimpijczyków i trafnych spostrzeżeniach na temat socjologii odbioru dzieł literackich (temat 2).

Spośród zagadnień z nauki o literaturze przeznaczonych do samodzielnego opracowania w eliminacjach centralnych najczęściej wybierano następujące tematy:

- Twórczość dramatyczna ostatniego XXX-lecia

- Postać artysty w utworach romantyzmu i w epoce modernizmu

- Polska literatura lat wojny i okupacji

- Charakterystyka polskiego dramatu romantycznego i jego miejsce w literaturze epoki

- Polska poezja współczesna

- Główne kierunki poetyckie XX-lecia międzywojennego
- Przemiany w strukturze powieści XIX i XX w.
- Poezja renesansowa a poezja baroku w literaturze polskiej.

Spośród zagadnień z nauki o języku kandydaci wybierali najczęściej następujące tematy:

- Wpływ języków obcych na język polski, ich uwarunkowanie historyczne

- Związki między historią narodu a historią języka

- Język jako system znaków

- Wpływ języków obcych na współczesny język polski, ich ocena normatywna

- Typy i funkcje stylizacji gwarowej. Analiza wybranego utworu stanowiącego przykład takiej stylizacji

- Zróżnicowanie stylistyczno-funkcjonalne współczesnego języka polskiego. Charakterystyka stylu funkcjonalnego.

Dość powszechna jest opinia wśród nauczycieli, nie tylko nauczycieli-polonistów, że Olimpiada Literatury i Języka Polskiego jest jedną z najtrudniejszych. Ale Olimpiada musi być trudna, ponieważ tytuł laureata zobowiązuje, a równocześnie doświadczenie wykazuje, że najzdolniejsza młodzież doskonale sobie radzi nawet z najtrudniejszymi tematami.

Po siedmiu latach obserwacji i doświadczeń warto może poruszyć kilka nasuwających się kwestii. A więc czy zainteresowanie Olimpiadą zmniejsza się w miarę upływu lat, czy wzrasta, i jak przedstawia się udział młodzieży w naszej Olimpiadzie w porównaniu z innymi olimpiadami przedmiotowymi? Dla porównania: w IV Olimpiadzie uczestniczyło stosunkowo najwięcej uczniów w eliminacjach szkolnych, bo aż 5 tysięcy, w VI natomiast tylko 3200. Czy oznacza to jednak, że nastąpił spadek zainteresowania Olimpiadą? Pozornie wyglądałoby, że tak, ale np. komisje weryfikacyjne w IV Olimpiadzie dopuściły do etapu II 1032 uczniów, a w VI do eliminacji drugiego stopnia przystąpiło – po weryfikacji prac i analizie wyników eliminacji szkolnych – 1100 uczniów, co świadczy m.in. o większej odpowiedzialności nauczycieli typujących swych uczniów do udziału w Olimpiadzie.

Druga sprawa. W dalszym ciągu w wielu okręgach obserwujemy

jeszcze duże rozbieżności między ocenami wystawianymi przez nauczycieli i przez członków komisji weryfikacyjnych okręgowych komitetów Olimpiady. Z analizy sprawozdań i protokołów eliminacji wynika jednak, że nauczyciele oceniają prace przygotowawcze z coraz większą odpowiedzialnością. Jest to dowodem wypracowywania przez nich coraz lepszych, doskonalszych kryteriów ocen.

Wśród prac przygotowawczych (recenzja lub szkic krytyczny) zdarzają się prace znakomite, czasem lepsze od niejednej pracy seminaryjnej. Autor jednej z takich prac potwierdził zresztą swą klasę zdobywając tytuł laureata.

Niepokoić może zbyt duża jeszcze rozbieżność między poziomem prac przygotowawczych i prac pisanych w czasie eliminacji okręgowych – na niekorzyść tych ostatnich. Lista zarzutów wobec prac zdyskwalifikowanych przez komisje weryfikacyjne okręgowych komitetów Olimpiady jest dość długa i nie będę ich tu przedstawiać, ponieważ są one na ogół zgodne z zarzutami wobec słabszych prac kandydatów na egzaminach wstępnych na studia wyższe. Powtarzają się natomiast w wielu opiniach jurorów uwagi o nienajlepszym przygotowaniu słabszych uczestników eliminacji okręgowych z zakresu teorii literatury. Natomiast autorzy dobrych prac pisanych w czasie eliminacji centralnych potrafią niekiedy, jak już wspominałam, przedstawić wszechstronną i wnikliwą interpretację czytanych utworów, wykazując się bardzo dobrym przygotowaniem z teorii literatury.

W wielu opiniach o wypowiedziach ustnych kandydatów przedstawiciele okręgowych komisji Olimpiady podkreślają też, że znacznie podniósł się poziom wiadomości z języka, znajomość opracowań krytycznych itp.

Dość zgodne są opinie okręgowych komitetów, że poziom wymagań wobec uczestników eliminacji olimpijskich znacznie się podniósł. Mimo że zwiększył się m.in. stopień trudności pytań ustnych, do eliminacji centralnych zostaje co roku zakwalifikowana duża grupa młodzieży, która na to naprawdę zasługuje (gdy w I Olimpiadzie do eliminacji centralnych zakwalifikowano 67 uczniów, to w VII – jak była o tym mowa – aż 90).

Jeżeli idzie o liczbę uczestników, to nie możemy wprawdzie pochwa-

lić się w tej dziedzinie tak imponującymi osiągnięciami jak niektóre inne olimpiady, ale na pewno po siedmiu latach pracy stwierdzić możemy, że Olimpiada Literatury i Języka Polskiego wpływa korzystnie na poziom pracy dydaktycznej nauczycieli i pełni funkcję integrującą różne środowiska.

Tematy prac są trudne, ale – co dość zgodnie podkreślają, pomimo różnych opinii, czasem krytycznych, przedstawiciele okręgowych komitetów Olimpiady i sami nauczyciele – tak sformułowane tematy stwarzają możliwości wyjścia poza lekturę szkolną, wykazania samodzielności w ujmowaniu zagadnień, wyboru koncepcji opracowania indywidualnej selekcji materiału rzeczowego i egzemplifikacji. Prace dowodzą dużego czytania uczestników eliminacji, znacznie wykraczającego poza podstawowy kanon lektur szkolnych. Zwłaszcza najlepsze prace uczestników eliminacji centralnych świadczą nie tylko o ich dobrej znajomości polskiej literatury współczesnej i powszechnej, ale także literatury i terminologii filozoficznej.

Warto też zwrócić uwagę na pewną prawidłowość, jeśli chodzi o wybory czytelnicze młodzieży. Analiza sprawozdań okręgowych komitetów Olimpiady wskazuje, że młodzież wybiera z bardzo obszernej listy zamieszczonej w wytycznych przede wszystkim tych autorów, którzy są jej znani z lektur szkolnych (głównie klasyków), bardzo rzadko natomiast zajmuje się lekturami, których autorzy nie znaleźli się w programie szkolnym. W pracach natomiast, które stwarzają możliwości wyjścia poza lekturę programową, młodzież udowadnia, że skala jej lektur jest bardzo bogata i różnorodna. Można przypuszczać, że w pierwszym przypadku dość znaczny wpływ na wybory czytelnicze młodzieży mają nauczyciele.

Jednym ze stałych dążeń Komitetu Głównego jest troska o to, jak połączyć wysoki poziom naukowy Olimpiady z uczestnictwem w niej jak największej liczby szkół. Nie chodzi przy tym oczywiście o imponującą statystykę, ale o to, że może wśród uczniów szkół, które nigdy nie uczestniczyły w eliminacjach, byli utalentowani poloniści, którzy wskutek tego nie mieli szansy się sprawdzić. Z obustronną szkodą...

Mgr Krystyna Cieślak